

KINH NGHIỆM CỦA MỘT SỐ BẢO TÀNG TRÊN THẾ GIỚI TRONG ĐẠI DỊCH COVID-19 VÀ KHUYẾN NGHỊ ĐỐI VỚI CÁC BẢO TÀNG Ở VIỆT NAM

EXPERIENCE OF SOME MUSEUMS IN THE WORLD DURING COVID-19 PASSION AND RECOMMENDATION FOR MUSEUMS IN VIETNAM

*Bùi Thị Thanh Mai**

Ngày tòa soạn nhận được bài báo: 03/10/2022

Ngày nhận kết quả phản biện đánh giá: 03/04/2023

Ngày bài báo được duyệt đăng: 27/04/2023

Tóm tắt: Trong hơn hai năm qua, đại dịch COVID-19 đã tàn phá khắp thế giới, ngành du lịch bị đình trệ đã tác động đến các cộng đồng cả về mặt xã hội và kinh tế. Khi Covid -19 xâm nhập vào cuộc sống, các quốc gia phải thực hiện những biện pháp như đóng cửa, giãn cách xã hội để ngăn chặn sự lan truyền của Covid 19. Các bảo tàng đã phải đối diện trước những thách thức chưa từng có khi các cuộc triển lãm bị hủy bỏ, chuyên gia bảo tàng làm việc tại nhà và nhu cầu cấp thiết của công chúng trong việc truy cập trực tuyến. Trong bối cảnh cuộc khủng hoảng do đại dịch Covid 19 gây ra, một số bảo tàng trên thế giới đã đưa ra những cách thức mới để cung cấp khả năng tiếp cận văn hóa và giáo dục, tiếp tục đóng vai trò là nguồn hỗ trợ và phục hồi cho cộng đồng. Bài viết này nhằm nghiên cứu về trường hợp phản ứng nhanh của một số bảo tàng trên thế giới trong việc ứng phó với tác động của đại dịch COVID-19, qua đó đưa ra khuyến nghị về các phương thức ứng phó đối với những tình huống tương tự và thích ứng trong những điều kiện mới.

Từ khóa: bảo tàng, Covid 19, kinh nghiệm, ứng phó, khuyến nghị...

Abstract: Over the past two years, the COVID-19 pandemic has wreaked havoc worldwide, and the stalled tourism industry has impacted communities socially and economically. When Covid -19 entered life, countries had to take measures such as closing and social distancing to prevent the spread of Covid 19. Museums have faced unprecedented challenges as exhibitions are cancelled, museum professionals work from home, and there is a pressing public need for online access. Amid the crisis caused by the Covid 19 pandemic, many museums worldwide have come up with new ways to provide cultural and educational access, continuing to serve as a source of support and community recovery. This article aims to study the rapid response of some museums around the world in responding to the impact

* Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam

of the COVID-19 pandemic, thereby making recommendations on how to respond to such situations similar situations and adapt to new conditions.

Keywords: museum, Covid 19, experience, response, recommendations...

I. Đặt vấn đề

COVID-19 đã tác động đến toàn thể thế giới và khiến thời gian hơn hai năm qua trở thành vô cùng khó khăn đối với các bảo tàng. Đại dịch toàn cầu đã đặt ra nhu cầu cấp thiết về việc phải suy nghĩ, đánh giá lại những gì được coi là đương nhiên cho đến nay, cũng như sáng tạo những cách làm để có ứng phó với những thách thức mới. Vào tháng 5 năm 2020, một báo cáo của UNESCO tiết lộ rằng 90% bảo tàng đã bị đóng cửa, trong đó có 10% có thể không bao giờ mở cửa trở lại (UNESCO 2020: 4). Dự án về xác định các lập luận chính được sử dụng mang tính quốc tế trên toàn thế giới để giữ cho các bảo tàng mở cửa và hoạt động trong những thời điểm khó khăn đã được Ủy ban Quốc tế về Bảo tàng và Bộ sưu tập Nghệ thuật Hiện đại (CIMAM) khởi động vào tháng 11 năm 2020 và lời kêu gọi này đã kích hoạt các chuyên gia nghệ thuật đương đại trên toàn thế giới, bao gồm Argentina, Úc, Bỉ, Ấn Độ, Ý, Peru, Nga, Singapore, Tây Ban Nha và Hoa Kỳ (CIMAM, *Why Should Museums Remain Open and Operational?* 2020)... Các chuyên gia đã trình bày những lập luận chính của mình để giữ cho bảo tàng của họ mở cửa hoặc sớm mở cửa trở lại và chia sẻ kinh nghiệm của họ từ đại dịch. Các lập luận chính mà các chuyên gia bảo tàng nghệ thuật hiện đại và đương đại trên toàn thế giới để duy trì hoạt động của bảo tàng của họ đó là: Bảo tàng là không gian an toàn, Bảo tàng là một dịch vụ cần thiết, Bảo tàng là người lái xe để phục hồi kinh tế, Bảo tàng có thể hoạt động tập thể, Bảo tàng có thể bổ sung, Bảo tàng nên đối thoại với

chính quyền. Những lập luận nói trên đã chỉ ra vai trò quan trọng của bảo tàng đối với xã hội. Trong khủng hoảng do đại dịch COVID-19, các bảo tàng đã và đang chứng kiến sự mệnh của mình bị thách thức, sự gia tăng cắt giảm kinh phí và nhân sự chưa từng có, cùng những vấn đề nội tại của mỗi tổ chức. Tuy nhiên, theo hướng tích cực, đối với các bảo tàng, thời gian qua cũng là để điều chỉnh và xây dựng các dự án mới để đảm bảo sự mệnh của mình, đáp ứng nhu cầu của xã hội. Bằng kiến thức chuyên môn, quan điểm phê bình, sự nỗ lực và tính chuyên nghiệp, một số tổ chức và bảo tàng trên thế giới đã phản ứng nhanh chóng để đưa ra những cách thức ứng phó với thách thức. Qua đó, họ không chỉ duy trì các hoạt động của bảo tàng trong bối cảnh đại dịch, mà còn đóng góp vào sự phát triển của ngành bảo tàng. Bài viết này trước hết trình bày về trường hợp phản ứng nhanh của một số bảo tàng trên thế giới trong việc ứng phó với tác động của đại dịch COVID-19. Từ đó, đề xuất khuyến nghị về những công việc cần thực hiện nhằm ứng phó tối ưu đối với những tình huống tương tự và thích ứng trong những điều kiện mới đối với các bảo tàng ở Việt Nam.

II. Cơ sở lý thuyết

2.1. Lý thuyết phương pháp luận bảo tàng

Bảo tàng là một tổ chức thường trực, phi lợi nhuận phục vụ xã hội nhằm nghiên cứu, thu thập, bảo tồn, diễn giải và trưng bày các di sản vật thể và phi vật thể. Mở cửa cho công chúng tiếp cận và toàn diện, các bảo tàng nuôi dưỡng sự đa dạng và

bền vững, mang đến những trải nghiệm đa dạng về giáo dục, hưởng thụ, suy ngẫm và chia sẻ kiến thức.

Lý thuyết phương pháp luận bảo tàng làm rõ các thành tố của bảo tàng (sưu tầm, lưu giữ, bảo quản, trưng bày, giáo dục...) và về lịch sử, triết học và quản lý bảo tàng, các bộ sưu tập, triển lãm và khán giả của bảo tàng.

2.2. Lý thuyết nghệ thuật trưng bày triển lãm

Trưng bày là một phương tiện giao tiếp dựa trên các hiện vật và các yếu tố bổ sung của chúng, được trình bày trong một không gian xác định, sử dụng các kỹ thuật thuyết minh và các chuỗi kiến thức đặc biệt nhằm hướng tới sự chuyên giao và truyền đạt các ý tưởng, kiến thức và giá trị.

Các trưng bày của bảo tàng được phân loại dựa trên các tiêu chí khác nhau: “trưng bày thường xuyên”, “trưng bày tạm thời”, “trưng bày lưu động”. Khi đứng trước một gian triển lãm và nhìn vào các hiện vật trưng bày trong đó, người xem sẽ có cảm nhận theo nhiều chiều khác nhau. Mục tiêu chung của bảo tàng là tạo ra một không gian độc đáo để trưng bày hiện vật nhằm chuyển tải thông tin về lịch sử, văn hóa, khoa học độc đáo đến với công chúng. Một hiện vật có thể có những ý nghĩa khác nhau tùy thuộc vào bối cảnh mà nó được đặt trong đó, vào mối quan hệ với các hiện vật khác, vào vị trí trưng bày, màu sắc xung quanh và thậm chí vào cả các êtikét được sử dụng.

Nghiên cứu nghệ thuật trưng bày nhằm làm rõ các bước phát triển và quản lý chính trong việc tạo ra một cuộc triển lãm hay trưng bày có giá trị nội dung và thẩm mỹ.

III. Phương pháp nghiên cứu

Bài báo sử dụng các phương pháp phân tích, so sánh, chứng minh - phương pháp khảo sát và tổng hợp.

3.1. Phương pháp phân tích, so sánh, chứng minh

Qua nghiên cứu các tài liệu về bảo tàng, bài báo phân tích, so sánh, chứng minh để làm rõ kinh nghiệm của một số bảo tàng trên thế giới trong việc ứng phó với tác động của đại dịch COVID-19.

3.2. Phương pháp khảo sát và tổng hợp

Thông qua khảo sát hoạt động của một số bảo tàng, từ đó tổng hợp để nêu lên những sáng kiến nổi bật của mỗi bảo tàng trong việc ứng phó với những tác động với COVID-19 để cung cấp thành công các chương trình hoạt động phục vụ công chúng.

IV. Kết quả và thảo luận

4.1. Kinh nghiệm của một số bảo tàng trên thế giới trong việc ứng phó với tác động của đại dịch COVID-19

4.1.1. Bảo tàng Queen - Sáng kiến phục vụ cộng đồng trong đại dịch COVID-19:

Bảo tàng Queens (Queen Museum)[†], là một bảo tàng nghệ thuật và trung tâm

[†] Bảo tàng Queens, trước đây là Bảo tàng Nghệ thuật Queens, là một bảo tàng nghệ thuật và trung tâm giáo dục nằm trong Công viên Flushing Meadows – Corona ở quận Queens ở Thành phố New York, Hoa Kỳ. Bảo tàng được thành lập vào năm 1972. Bộ sưu tập của bảo tàng bao gồm khoảng 10.000 vật phẩm, hơn 6.000 trong số đó là tài liệu và đồ vật liên quan đến các Hội chợ Thế giới năm 1939 và 1964; ngoài ra còn có các tác phẩm của Salvador Dali Mark Dion và gần 1.000 bức vẽ của phóng viên tòa án và họa sĩ biếm họa chính trị William Sharp...

giáo dục ở thành phố New York, Mỹ. Tương tự như các bảo tàng trên khắp thế giới, trong đại dịch COVID-19 Bảo tàng Queens đã phải đóng cửa vào tháng 3 năm 2020. Tuy nhiên, Bảo tàng Queen đã ứng phó nhanh chóng một cách đáng kinh ngạc để cung cấp thành công chương trình trực tuyến cho công chúng của mình. Corona - một khu phố ở quận Queens ở Thành phố New York là tâm điểm của đợt đại dịch Covid-19 đầu tiên tấn công New York vào năm 2020, trải qua một số trường hợp và tử vong do Covid cao nhất trong thành phố. Cộng đồng người da đen, da nâu và người nhập cư bị tác động bởi Covid-19 phải đối mặt với tình trạng mất mát nghiêm trọng và mất an ninh lương thực do thất nghiệp và khả năng tiếp cận bất bình đẳng với các nguồn lực và hỗ trợ của chính phủ. Trước tình hình đó, Bảo tàng Queen đã có những sáng kiến để làm mới và mở rộng cam kết của mình với cộng đồng bằng cách hợp tác với cách hợp tác với La Jornada[‡] và Trung tâm tài nguyên cộng đồng Together We Can Inc để tổ chức một phòng thức ăn văn hóa tại chỗ bắt đầu vào tháng 6 năm 2020. Theo bài viết về Bảo tàng Queen trên trang website của CIMAM (Ủy ban Quốc tế về Bảo tàng và Bộ sưu tập Nghệ thuật Hiện đại): Phòng chứa thức ăn văn hóa này được thành lập để đáp ứng trực tiếp nhu cầu thực phẩm ngày càng tăng của hàng nghìn cư dân địa phương. Kể từ khi ra mắt phòng này, bảo tàng đã cung cấp cho hơn 47.000 gia đình các mặt

hàng thực phẩm tươi sống và có hạn sử dụng (CIMAM, *Queens Museum, New York, USA*, 2020). Bên cạnh đó, Bảo tàng Queen cũng hợp tác với Times Square Arts và MTA Arts & Design về một sáng kiến nghệ thuật công cộng mới của nghệ sĩ Mierle Laderman Ukeles[§], trên mặt tiền của Bảo tàng Queens, trên bảng quảng cáo kỹ thuật số quy mô lớn tại 20 Times Square, và trên kỹ thuật số hiển thị trên toàn bộ hệ thống tàu điện ngầm và đường sắt MTA. Sáng kiến nghệ thuật này vừa là một phản ứng đối với đại dịch vừa là một cử chỉ tri ân thông qua một địa chỉ trực tiếp tới các nhân viên dịch vụ công cộng của thành phố New York, đặc biệt là công nhân cơ sở hạ tầng - bao gồm cả công nhân vệ sinh và vận chuyển - những người đang duy trì thành phố vượt qua đại dịch COVID-19. Thông điệp viết bằng tay của nghệ sĩ, được đóng khung với màu sắc rực rỡ của xanh lá cây biểu tượng cho sự an toàn và đồ, cam biểu thị cho sự khẩn cấp. Ngoài ra, để tạo điều kiện giao tiếp tốt hơn với cộng đồng lớn hơn, bảo tàng đã đưa ra Queens Spotlight về các phản hồi của tổ chức cộng đồng đối với COVID-19 vào tháng 4 năm 2020. Phần này dành riêng trong bản tin hàng tuần của bảo tàng nêu bật công việc tổ chức cộng đồng và cung cấp thông tin chi tiết về sức sống của công việc này trong khu vực của bảo tàng trong thời gian đại dịch.

Về chương trình trực tuyến, nhóm giáo dục của bảo tàng Queen đã cung cấp

[‡] La Jornada làm việc với các công ty và tình nguyện tìm kiếm thực phẩm chất lượng, sau đó, phối hợp tất cả hậu cần để cung cấp và cung cấp thực phẩm này cho cộng đồng.

[§] Mierle Laderman Ukeles sinh năm 1939, là một nghệ sĩ ở Thành phố New York nổi tiếng với các tác phẩm nghệ thuật hướng đến nữ quyền và dịch vụ, liên hệ ý tưởng về quy trình trong nghệ thuật khái niệm.

hiều dịch vụ cho hàng nghìn thanh thiếu niên là những người đã làm việc với bảo tàng hàng năm, bao gồm: hướng dẫn chia sẻ nghệ thuật từ xa và ở nhà dành cho thanh thiếu niên, hội thảo đánh dấu nghệ thuật Gia đình Chủ nhật bằng tiếng Tây Ban Nha và tiếng Anh, Uploads for Downtime (chương trình tải các tính năng để học sinh vui chơi, học tập tại nhà trong thời gian đại dịch) (Queen Museum, *Uploads for Downtime* 2020). Đặc biệt, bảo tàng Queen đã hợp tác với Thư viện Queens thực hiện chương trình Người New York, cung cấp các lớp học đa ngôn ngữ miễn phí để đáp ứng nhu cầu của cộng đồng nhập cư trưởng thành ở Queens. Điểm nổi bật của chương trình này là nhằm mở rộng tầm nhìn và dạy các kỹ năng sống có giá trị thông qua nghệ thuật, người dân New York mang đến cho người nhập cư cơ hội tương tác chặt chẽ với các nghệ sĩ chuyên nghiệp thành công và tham gia vào công việc sáng tạo của họ. Chương trình cung cấp cơ hội thể hiện sáng tạo cá nhân thông qua các khóa học nghệ thuật, triển lãm. Một số chủ đề của khóa học như: hội họa, đồ thủ công, nhiếp ảnh, chỉnh sửa video, thiết kế đồ họa, thiết kế web, văn học... Các khóa học tập trung vào nghệ thuật, công nghệ và được cung cấp miễn phí, bằng nhiều ngôn ngữ khác nhau.

Đối tượng mà Bảo tàng Queen hướng đến rất đa dạng, bao gồm mọi lứa tuổi. Chẳng hạn: chương trình *La Ventanita* hoặc *The Little Window* của bảo tàng hướng dẫn các trẻ em nhìn qua tất cả các cửa sổ nhỏ của chúng và chia sẻ những gì trẻ nhìn thấy hoặc mong muốn được nhìn thấy qua một bức vẽ, bức tranh hoặc

một loại tác phẩm nghệ thuật khác (Queen Museum, *La ventanita for children and teachers* 2020). Đây là một cách kết nối những đứa trẻ bị cô lập trong khoảng thời gian khó khăn này. Đối với những người cao tuổi, bảo tàng cung cấp chương trình Học về Nghệ thuật dành cho Người chăm sóc, với Ngôi nhà Cộng đồng Queens.

Bảo tàng Queens ở New York đã được vinh danh với giải thưởng vì đã điều chỉnh lại một cách triệt để sứ mệnh và mô hình hoạt động của mình để phục vụ cộng đồng một cách có ý nghĩa hơn, từ cư dân xung quanh đến cộng đồng nghệ sĩ, nhà giáo dục và nhà sản xuất văn hóa. Sự công nhận này làm nổi bật khả năng đáp ứng của bảo tàng đối với tính cấp thiết và sự tham gia không sợ hãi cũng như suy nghĩ lại về thể chế cũng như vai trò của nó dựa trên lòng hiếu khách và các nguyên tắc chăm sóc tập thể. Nhân dịp tổ chức Hội nghị thường niên CIMAM lần thứ 5, Ủy ban Quốc tế về Bảo tàng và Bộ sưu tập Nghệ thuật Hiện đại đã công bố Bảo tàng Queens nhận Giải thưởng Thực hành Bảo tàng Xuất sắc, công nhận công việc của bảo tàng để đáp lại hậu quả của đại dịch toàn cầu (Queen Museum, *Cimam Acknowledges the Queens Museum* 2021).

4.1.2. Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani - Chương trình trực tuyến đặc biệt

Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani¹, là một bảo tàng thuộc sở hữu tư nhân về nghệ thuật Hồi giáo tọa lạc ở đô thị Al-Shahaniya ở Qatar. Trước những điều kiện nguy hiểm do đại dịch gây ra, bảo

¹ Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani là một bảo tàng thuộc sở hữu tư nhân nằm ở đô thị Al-Shahaniya ở Qatar. Bảo tàng khai trương vào năm 1998. Bảo tàng lưu giữ các hiện vật và tác phẩm nghệ thuật truyền thống, bao gồm hàng dệt may Hồi giáo, các bản thảo Hồi giáo, các bức tranh Hồi giáo...

tàng đã phát triển một chương trình trực tuyến tương tác với các đặc điểm xã hội, chính trị và kinh tế của cuộc khủng hoảng toàn cầu. Với sáng kiến về chương trình trực tuyến đặc biệt, Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani, Qatar đã được đề cử là một trong những thực hành bảo tàng nổi bật năm 2021 (CIMAM, *Outstanding Museum Practices. Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani Museum, Qatar 2021*). Do đại dịch Covid 19, các bảo tàng trên toàn thế giới đã triển khai triển lãm trực tuyến, các chuyến tham quan ảo và các nền tảng dựa trên kỹ thuật số để đóng góp bằng sự hiện diện trực tuyến của họ cho các chương trình của trường học với một cách thay thế nhưng hấp dẫn để trình bày bộ sưu tập của họ, Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani ở Qatar cũng vậy. Với những gì đã được triển khai thực hiện như một chương trình trường học của viện bảo tàng để nâng cao chương trình giảng dạy của các trường tiểu học đã dẫn đến một chương trình dành cho đối tượng mục tiêu không theo quy chuẩn được thực hiện vào ban đêm trong tháng Ramadan. *Behind an Object, There is a Story* (Đằng sau mỗi vật thể, có một câu chuyện) cho phép cha mẹ tuân thủ các cam kết tôn giáo của họ trong khi đảm bảo sự trợ giúp và tương tác của con cái họ với các chương trình ảo. Một hoạt động kéo dài 20 phút sẽ hoàn thành chương trình để nhấn mạnh những thông điệp cơ bản đằng sau các đồ vật trong bảo tàng mà những người tham gia sẽ vừa phân tích với các nhà giáo dục. Các lớp học vẽ, cắt dán, chữ viết và hình ảnh đại diện cho cơ sở của trẻ để tạo bảng tâm trạng để kể những câu chuyện của riêng chúng. Hoạt động thực tế này giúp trẻ tạo ra các câu chuyện từ bất kỳ vật

dụng nào xung quanh trẻ hàng ngày và lưu giữ những bài học chính của nghệ thuật kể chuyện như sau: tạo một câu chuyện, tôn trọng bố cục thời gian trong kể chuyện bằng miệng: thì hiện tại câu chuyện, nhân vật hư cấu và có thật. Đây là chương trình giáo dục hàng đầu của bảo tàng dành cho các trường học. Tiêu đề của chương trình dựa trên Hakawati, nghệ thuật kể chuyện của người Ả Rập truyền thống với những câu chuyện đã được truyền tải thế hệ này sang thế hệ khác và giữ gìn di sản của tổ tiên chúng ta cho đến ngày nay. Những người tham gia sẽ tìm hiểu về nghệ thuật kể chuyện thông qua hiện vật được trưng bày trong bảo tàng. Những người tham gia trẻ tuổi được mời tham gia một cuộc hành trình khám phá văn hóa địa phương và di sản văn hóa Qatar qua đó trả lời những câu hỏi như: Có phải tất cả các câu chuyện phải được viết để được kể không? Chúng có thể được minh họa hoặc thể hiện trong một biểu tượng không? Vật thể chỉ là vật phẩm tĩnh hay vật mang những câu chuyện đáng nhớ? Những câu hỏi như vậy thu hút người tham gia nhìn nhận những đồ vật hàng ngày là vật mang ký ức.

Với mục đích tạo điều kiện cho các gia đình và trẻ em trong thời gian giãn cách xã hội khi cả thế giới đang bị đóng cửa bởi COVID-19 và hầu hết các hoạt động tương tác của con người là ở trên không gian mạng, Bảo tàng đã khởi động dự án giáo dục *Behind an Object, There is a Story* (Đằng sau mỗi vật thể, có một câu chuyện) - một chương trình trực tuyến miễn phí dành cho học sinh từ 7-12 tuổi. Sau một vài thử nghiệm với các trường lân cận, sự hiện diện của những khán giả có nhu cầu đặc biệt đã thách thức Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani cung

cấp các chương trình phù hợp vào ban đêm. Trong khi cha mẹ có thể kỷ niệm tháng lễ và tuân theo các cam kết tôn giáo, những đứa trẻ có nhu cầu đặc biệt đã tham dự các buổi học trực tuyến của bảo tàng trong hành trình khám phá nghệ thuật và di sản văn hóa Hồi giáo. Như vậy, Bảo tàng đã trở thành một không gian hòa nhập an toàn, thay thế cho một đối tượng mục tiêu cụ thể với những thách thức về thể chất và tâm lý, vốn vẫn thể hiện sự kỳ thị xã hội ở Vùng Vịnh. Bối cảnh xã hội của Qatar đã thách thức Bảo tàng giải quyết một chương trình cụ thể cho những người tham gia trẻ tuổi có nhu cầu đặc biệt. Sự kỳ thị của xã hội, ví dụ, xung quanh trẻ mắc chứng tự kỷ hoặc khó khăn khi nói, vẫn thể hiện nguồn gốc của sự sợ hãi hoặc xấu hổ đối với những nhu cầu đặc biệt khi trẻ em tiếp xúc với cha mẹ. Chương trình bao gồm ba cuộc chuyến tham quan theo chủ đề do các nhà giáo dục bảo tàng và những người tham gia cùng nhau lựa chọn, được truyền tải bằng cả tiếng Ả Rập và tiếng Anh. Các lớp học được tổ chức trên nền tảng Zoom: trẻ em sáng tạo và kể những câu chuyện về các đồ vật xung quanh chúng, đồng thời tạo ra các văn bản và ảnh ghép của mình. Hoạt động này kích thích trí tưởng tượng của trẻ sáng tạo ra những câu chuyện của riêng chúng liên quan đến môi trường và các vật dụng theo ý của chúng. Sử dụng các phương tiện khác nhau, chẳng hạn như viết văn bản hoặc cắt dán, khuyến khích người tham gia tạo một bảng tâm trạng kể chuyện để chia sẻ những câu chuyện có thể với cha mẹ và bạn bè sau khi tham gia

chương trình ảo.

Câu chuyện thứ nhất : Một ngày trong Thời đại cổ đại của Qatar

Người tham gia dự đoán bản thân vào một ngày ở sa mạc hoặc trên thuyền của thợ lặn ngọc trai bằng cách mượn những câu chuyện từ ông và bà của Qatar.

Câu chuyện thứ 2: Nữ tu và cây bút, và những gì họ viết cùng nhau

Những người tham gia vào hành trình khám phá nghệ thuật thư pháp đương đại. Khi các chữ cái và mực gặp nhau, chúng mang đến những hình dạng luôn thay đổi.

Câu chuyện thứ 3 : Chiếc hộp ký ức

Như một chiếc hộp thời gian, người tham gia du hành ngược thời gian để xem các nghi lễ, cả trong gia đình và tập thể, đặc trưng đêm và ngày của các thế hệ trước và vẫn còn âm hưởng trong thói quen ngày nay.

4.1.3. Bảo tàng New York Historical Society - Thu thập hiện vật để kể câu chuyện về COVID-19

Bảo tàng New York Historical Society** là một bảo tàng và thư viện lịch sử Hoa Kỳ. Vào tháng 4 năm 2020, đúng vào thời điểm đại dịch COVID-19 đang diễn ra hết sức khốc liệt, bảo tàng này đã trưng bày triển lãm ngoài trời miễn phí có tên là *Mong muốn hy vọng*. Điều đặc biệt về triển lãm này là việc ghi lại những trải nghiệm của người dân New York trong thời kỳ cao điểm của đại dịch COVID-19.

** The New York Historical Society: Bảo tàng được thành lập vào năm 1804 với tư cách là bảo tàng đầu tiên của New York. Bảo tàng lưu giữ bộ sưu tập phong phú các hiện vật lịch sử, các tác phẩm nghệ thuật Hoa Kỳ và các tài liệu khác ghi lại lịch sử của New York và Hoa Kỳ.

Theo Olivia B. Waxman thuật lại trong bài viết trên báo Time vào tháng 9 năm 2020 “Hand Sanitizer, Masks and Screenshots From Zoom: See What Museums Are Already Collecting to Tell the Story of COVID-19” (Tạm dịch là Nước rửa tay, khẩu trang và ảnh chụp màn hình từ Zoom: Hãy xem bảo tàng nào đang thu thập để kể câu chuyện về COVID-19), lý do cho sự ra đời của triển lãm này bắt đầu vào chiều thứ Sáu, ngày 13 tháng 3 – một ngày sau khi Thống đốc New York Andrew Cuomo thông báo cấm tụ tập đông người, với số ca nhiễm coronavirus mới trong tiểu bang đã tăng gấp ba lần trong bốn ngày qua – trong bối cảnh ấy, Rebecca Klassen, một phụ tá quản lý về văn hóa vật thể tại Hiệp hội Lịch sử New York đã gửi email cho Giám đốc bảo tàng Margi Hofer để nêu ý kiến: “Tôi nghĩ chúng ta nên thu thập một hoặc hai vật thể để đại diện cho đại dịch”, “Bạn sẽ nghĩ gì nếu tôi hỏi xung quanh một chai Purell rỗng, đựng chất lỏng màu vàng?” (Purell là chai Gel nước rửa tay). Ngay lập tức Hofer – Giám đốc bảo tàng đã email phản hồi sau mười một phút: “Chắc chắn rồi” (Olivia B. Waxman 2020). Như vậy, nỗ lực thu thập các hiện vật liên quan đến đại dịch COVID-19 của bảo tàng được bắt đầu. Bảo tàng đã tích lũy được hơn 200 đồ vật và file đa phương tiện ghi lại những điều bình thường mới, bao gồm cả chai nước rửa tay được trưng cất ở nhà máy và tù nhân ở New York sản xuất.

Sáu tháng sau khi Tổ chức Y tế thế giới chính thức tuyên bố COVID-19 là đại dịch, bảo tàng đã mở cửa trở lại các phòng trưng bày và bộ sưu tập liên quan đến COVID-19 của N-YHS là dự án mới nhất trong một chương trình đang diễn ra bắt

đầu sau vụ khủng bố tấn công ngày 11/9, nhằm thu thập các tài liệu có tầm quan trọng về văn hóa ngay sau các sự kiện lịch sử. Và tổ chức này không đơn độc, bởi lẽ trong hai thập kỷ gần đây, nhiều bảo tàng trên thế giới đã thực hiện các sáng kiến tương tự để ghi lại hậu quả của các sự kiện lớn từ thảm họa thiên nhiên như Bão Katrina đến các phong trào xã hội như cuộc đình công khí hậu. Với bản chất mang tính lịch sử về đại dịch COVID-19, ngay cả khi thế giới vẫn còn đang phải đối phó, chiến đấu với virus, câu hỏi đặt ra về việc nó đã trở thành một phần của ký ức lịch sử như thế nào đã được đặt ra và giải đáp. Bảo tàng đã có quan điểm và cách thức riêng trong việc thu thập hiện vật, đó là họ không thu thập các tác phẩm hoặc tài liệu thông thường thuộc về những người có ảnh hưởng, mà tìm kiếm trải nghiệm của mọi người hàng ngày thông qua video trên TikTok và YouTube, ảnh chụp màn hình và bản ghi Zoom, email tại nơi làm việc về các giao thức an toàn, tin nhắn văn bản về việc luôn bận rộn khi khóa máy và hình ảnh các kệ hàng thuốc với các sản phẩm khử trùng. Các nhân viên bảo tàng đã phải hành động nhanh chóng để có được những hiện vật họ mong muốn. Mặc dù, không thể thu thập các thiết bị đang được sử dụng để cấp cứu bệnh nhân trong khi vẫn còn nhu cầu thiết yếu, nhưng bảo tàng đã liên hệ với các bệnh viện về việc lưu giữ đồ vật hoặc thu thập các câu chuyện từ các bác sĩ, y tá và đồng nghiệp của họ với phương cách là không thu thập vật lý hiện vật liên quan đến COVID-19 trong khi đại dịch đang diễn ra, mà yêu cầu mọi người gửi email ảnh của các đồ vật để có được khả năng thu thập chúng an toàn. Những hiện vật được bảo tàng thu thập sẽ kể câu

chuyện về COVID-19 và thông báo cho các thế hệ tương lai về cuộc sống trong thời gian này như thế nào.

4.2. Khuyến nghị về những công việc cần thực hiện với các bảo tàng ở Việt Nam

Trong thời kỳ khủng hoảng vì đại dịch COVID-19, các tiêu chuẩn và đạo đức cốt lõi của lĩnh vực bảo tàng quan trọng hơn bao giờ hết. Các bảo tàng đã khuyến khích việc ra quyết định minh bạch, thông minh và nhất quán; giúp quản lý rủi ro và thu thập an toàn; và những lỗ hổng trong chính sách, kế hoạch và thủ tục - nhưng cũng mang lại cơ hội. Sử dụng thời gian này để xem xét, suy nghĩ lại, hình dung lại và sửa đổi chúng cũng như đánh giá lại bảo tàng sẽ như thế nào trong tương lai. Điều quan trọng hiện nay và ở bảo tàng sau COVID-19, là việc tổ chức lại cẩn thận các công cụ kỹ thuật số và không gian trưng bày ảo để tương tác nhiều hơn với một nhóm khách tham quan đa dạng và phức tạp hơn, theo những cách tuân thủ thông điệp của bảo tàng, lý tưởng và những trải nghiệm mà bảo tàng muốn để tạo. Các bảo tàng sẽ phải tập trung vào việc tạo ra các triển lãm bền vững hơn và mang tính lâu dài. Hơn nữa, việc quản lý cẩn thận và sử dụng các công cụ tương tác khác nhau có thể làm cho bảo tàng linh hoạt và nhanh nhẹn hơn, có thể giúp vượt qua những trở ngại không lường trước được trong tương lai.

Hậu quả của coronavirus và những hạn chế mà nó gây ra đối với các bảo tàng và khách tham quan của họ đã bắt buộc các bảo tàng phải suy nghĩ lại về cách tiếp cận, phương thức hoạt động, tổ chức trưng bày triển lãm các tác phẩm nghệ thuật và

tư liệu theo cách khác. Trong các ví dụ đã nêu trên, có thể thấy rằng các bảo tàng như: Bảo tàng Queens, Bảo tàng Sheikh Faisal Bin Qassim Al Thani, Bảo tàng The New York Historical Society đã có những phương thức ứng phó hết sức nhanh chóng và linh hoạt để phục vụ cộng đồng trong bối cảnh đại dịch COVID-19. Trong tình huống chưa từng có này, một số bảo tàng đã phản ứng nhanh chóng và sáng tạo với những cách thay thế để tiếp tục phục vụ cộng đồng và thực hiện sứ mệnh giáo dục của họ. Một số thay đổi có thể là ngắn hạn trong khi những thay đổi khác có thể là những chiến lược thành công trở thành lâu dài. Có những bảo tàng có thể đã khám phá ra những khán giả mới và những cách thức mới để trở thành một phần của hệ sinh thái xã hội và giáo dục của cộng đồng. Các bảo tàng sẽ được thay đổi sau COVID-19 nhưng nghĩa vụ phấn đấu để đáp ứng các tiêu chuẩn cốt lõi vẫn được giữ nguyên. Tuy nhiên, cách bảo tàng đạt được kết quả cuối cùng của những kết quả chung này có thể khác so với trước đây.

Qua trình bày và phân tích về thành công của những bảo tàng nói trên và những thách thức vẫn cần phải vượt qua, xin có một số khuyến nghị về những công việc cần thực hiện nhằm ứng phó tối ưu đối với những tình huống tương tự và thích ứng trong những điều kiện mới đối với các bảo tàng ở Việt Nam như sau:

- Mỗi bảo tàng nên có một kế hoạch thể chế chiến lược về tầm nhìn trong vài năm tới và cách thức đạt được tầm nhìn đó thông qua các hoạt động, phân bổ nguồn lực và các biện pháp thành công. Tất nhiên, đại dịch và việc đóng cửa liên tục có khả năng khiến bảo tàng xoay trục trong thời gian ngắn và có thể đã

thay đổi vĩnh viễn các chiến lược dài hạn của bảo tàng. Những gì trong kế hoạch chiến lược của bảo tàng bây giờ có thể không còn phù hợp hoặc có thể phải hoãn lại, trong khi kế hoạch tiếp theo, mới hoặc sửa đổi của bảo tàng có thể có hình thức và cách tiếp cận rất khác, nhưng tất cả các bảo tàng vẫn cần phải có một kế hoạch cụ thể hóa chiến lược.

- Các bảo tàng và xã hội nói chung có nghĩa vụ hoạt động để nâng cao nhận thức, chuẩn bị cho khủng hoảng, các phương pháp kiểm soát và ứng phó trong tương lai, bao gồm các kế hoạch khẩn cấp cho cả công chúng. Kế hoạch chuẩn bị sẵn sàng cho thiên tai và ứng phó khẩn cấp. Bao gồm quản lý đợt bùng phát đại dịch và đóng cửa kéo dài. Bao gồm các phần về tính liên tục của hoạt động (ví dụ: công nghệ, công việc bên ngoài cơ sở, khả năng tiếp cận của nhân viên với các vật liệu/cơ sở thiết yếu). Đảm bảo các biện pháp thích hợp để chăm sóc bộ sưu tập trong thời gian giãn cách xã hội? Xác định xem các nguồn cung cấp khẩn cấp có đầy đủ hay không? Có cần được bổ sung hoặc xem xét lại không?

- Đầu tư vào các dịch vụ kỹ thuật số và cơ sở hạ tầng trong tương lai. Cùng nhau xem xét các dịch vụ kỹ thuật số và các hoạt động của bảo tàng với sự tương tác của khán giả kỹ thuật số như các yếu tố thành công trong các khuôn khổ đánh giá đã thực tiễn tốt nhất cần thiết đã được chứng minh.

- Đầu tư vào những gì làm cho bảo tàng trở nên độc đáo: bộ sưu tập và nội dung phong phú của họ. Vui vẻ, hấp dẫn và ưu đãi kỹ thuật số sáng tạo sẽ là một phần trong tương lai kỹ thuật số của bảo tàng. Điều này đòi hỏi nguồn lực đầy đủ

để cho phép các bảo tàng cạnh tranh với các dịch vụ kỹ thuật số khác, cung cấp văn hóa nghệ thuật hiện đại, kinh nghiệm trực tuyến.

V. Kết luận

Bảo tàng cung cấp nguồn cảm hứng về khả năng phục hồi và trường tồn. Bằng cách trình bày về kinh nghiệm của một số bảo tàng trên thế giới, bài viết khám phá các sáng kiến các tổ chức này đối phó với những thách thức trong khủng hoảng đại dịch COVID. Giãn cách xã hội, đóng cửa để bảo vệ con người khỏi sự lây lan của vi rút đã khiến các bảo tàng phải đặt ra những câu hỏi, tìm phương án giải quyết để khả năng tiếp cận văn hóa và giáo dục, tiếp tục đóng vai trò là nguồn hỗ trợ và phục hồi cho cộng đồng. Việc học hỏi kinh nghiệm từ các bảo tàng trên thế giới, cũng như chuẩn bị những công việc cần thực hiện nhằm ứng phó tối ưu đối với những tình huống tương tự và thích ứng trong những điều kiện mới đối với các bảo tàng ở Việt Nam là điều cần thiết để vừa đảm bảo hoạt động phù hợp với tình hình dịch bệnh COVID-19, vừa từng bước phát triển tiệm cận với xu hướng của các bảo tàng hiện đại trong khu vực và trên thế giới.

(Bài tham luận Hội thảo khoa học Quốc gia “Hệ thống Bảo tàng ở Việt Nam trong bối cảnh đại dịch COVID-19: Những vấn đề đặt ra và giải pháp”, Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam, 25 tháng 11 năm 2022).

Tài liệu tham khảo:

- [1]. CIMAM (2020), Queens Museum, New York, USA, truy cập ngày 20/9/2022.
- [2]. <https://cimam.org/resources-publications/cimam-outstanding-museum-practice-award/nominated-practices/queens-museum/>

- [3]. CIMAM (2020), Why Should Museums Remain Open and Operational?, truy cập ngày 24/9/2022 <https://cimam.org/>
- [4]. Olivia B. Waxman, “Hand Sanitizer, Masks and Screenshots From Zoom: See What Museums Are Already Collecting to Tell the Story of COVID-19”. TIME. September 10, 2020. <https://time.com/5866767/coronavirus-museum-artifacts/>
- [5]. Queen Museum (2020), Uploads for Downtime, truy cập ngày 20/9/2022.
- [6]. <https://queensmuseum.org/uploads-for-downtime>
- [7]. Queen Museum (2020), La Vventanita for Children and Teachers, truy cập ngày 20/9/2022. <https://queensmuseum.org/2020/04/la-ventanita-for-children-and-teachers>
- [8]. Queen Museum (2021), CIMAM Acknowledges the Queens Museum with
- [9]. 2021 Outstanding Museum Practices Award, truy cập ngày 24/ 9/ 2022
- [10]. <https://queensmuseum.org/2021/11/cimam-acknowledges-the-queens-museum>
- [11]. UNESCO (2020), UNESCO Report: Museums around the World in the Face of COVID-19; May 2020, truy cập ngày 27/9/2022.
- [12]. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373530>

Địa chỉ tác giả: Viện Văn hóa Nghệ thuật quốc gia Việt Nam

Email: mai.buithithanh@gmail.com